

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**

Yazı: **14**

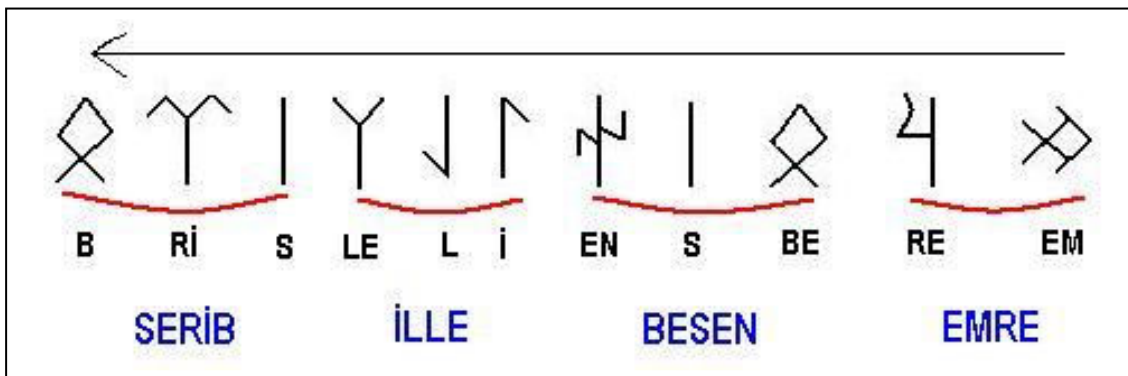
Göktürk Parasındaki Yazı

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

Bir ulusun bağımsız olup olmadığını tedavülde olan paralardaki yazılardan anlayabiliriz. Bağımsız uluslar daima kendilerine ait yazı ve resimleri kullanarak para basmışlardır. Bağımsız olmayan ulusların paralarında ise daima hakim gücün dili ve simgeleri bulunur.

Orta Asya'da belli bir dönem bağımsız olarak varlık göstermiş ve kendi parasını basmış uluslardan biri de Göktürk ulusudur. Üstelik, basmış olduğu madeni sikkeler üzerine kendi yazı tarzı olan Orhun abecesi ile birtakım sözler yazmayı da ihmal etmemiştir. Orhun abecesi bir hece yazısı olduğundan paralara yazılı sözleri okumak bazen hiç de kolay değildir. Hele sözler arasında belirgin bir aralık veya genel gelenekte olduğu gibi iki nokta üst-üste konmamışsa!

Altta resimde bir Göktürk parası üzerinde bulunan Orhun abecesine ait aralıksız harfleri görmekteyiz (Kaynak: **Eski Türklerde Para**, Osman F. Sertkaya ve Rysbek Alimov, Ötüken yayınları, sayfa 13, İstanbul 2006).

Kaynak kitaptan resimde görülen yazı hakkındaki açıklamaları aynen aktarıyorum:

“Türk alfabesi malum olduğundan burada da bütün harfler malum olduğu için bunun okunması lazım gelmektedir. Burada dikkate çarpan kelimeler arasında iki noktanın olmamasıdır. Bundan ötürü benim sandığıma göre bu iki nokta yerine Türk alfabesindeki s harfi olan “|” işareti kullanılmıştır. Zaten bazan bu iki noktanın ihmal edildiğini biliyoruz.

O halde s’leri iki nokta sayarak okumağa çalışabilirsek de bu suretle de bir mâna elde etmeğe imkân yoktur. Binaenaleyh bu sözü müstesna olarak sağdan sola değil, soldan sağa doğru okumalıdır. Zira o zaman manası olan kelimelere tesadüf edilmektedir. Öyle ise bu paranın yazılarının transkripsiyonu şöyle olur:

Bⁱr : e^lli^en : b^ar[’]m”

Yukarıdaki ifadede belirtildiği gibi yazıyı okumak için iki adet varsayım yapılmıştır.

- 1) Kelime ayırımı için hiç mevcudiyeti önceden var olmayan ve hiçbir örneği bulunmayan, aslında s harfi olan, düz çizginin kullanılmış olduğu ve
- 2) Genel uygulamada sağdan sola doğru yazılan sözcüklerin bu örnekte özel olarak soldan sağa doğru yazılmış olduğu,

varsayımlarına rağmen ortaya çıkan ifadenin Türkçe bir anlam taşıyıp taşımadığı tartışma konusudur.

Paradaki yazıyı ben kendi yorumum olarak yukarıda ok ile belirttiğim gibi , sağdan sola doğru ve düz dikey çizgiye “se” sesini vererek okudum. Mavi renkte gösterdiğim sözcükleri soldan sağa doğru yeniden yazarsak

EMRE BESEN İLLE SERİB

ifadesi ortaya çıkar. Bu ifadenin anlamını bir miktar açmak gerekir. İlk iki sözcük olan **EMRE BESEN** sözcükleri ile bu paranın /**emredilip basıldığı**/ belirtiliyor. Son iki sözcük olan **İLLE SERİB** ifadesi ise /**ile yayıldığı**/ yani, tedavüle sokulduğu belirtiliyor. Şu halde dört sözcükteki anlam “**Emredilip basıldı ve kullanıma (tedavüle) girdi**” olmaktadır.

İl sözü ile ülkenin ve **ser** sözü ile de yaymak kast edildiği açıktır. Bugün dahi halıyı seriyoruz. **Sergi** sözü de /ser/ kökünden türer. Fransızca “dizili” anlamını taşıyan ve dilimize **seri** olarak girmiş olan /série/ sözünde dahi Ön-Türkçe ser kök sözcüğü bulunabilir. Para üzerindeki ‘ser’ sözü bu paranın Turfan bölgesinde kullanılmış olduğuna işaret ediyor. Zira, dağlık bölgede yaşayan Altay Türkleri düz ova olan Turfan bölgesine **Yayık** derler (Kaynak: **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Fuzuli Bayat, sayfa 155, Ötüken yayınları, İstanbul 2006).

Yaymak ve sermek aynı anlama geldiğine göre, paranın serildiği bölge büyük olasılıkla Göktürklerin yaşamış olduğu doğu Türkistan bölgesidir. Ayrıca, "**besen**" (basan) sözcüğünden Türklerin, çok eski dönemlerden beri, para bastıklarını ve para basmanın bir bağımsızlık ifadesi taşıdığını anlıyoruz.

İl sözünün çok kadim bir Ön-Türkçe kök sözcük olduğunu bilinmektedir. Truva şehrine **İlion** veya **İlias** dendiği biliniyor. Keza Türk hakani **İlteriş Kağan** adında /İl derleyen/ (ülke toparlayan) anlamı bulunmaktadır. Mezopotamya'daki **Babil** şehri de **Bab** (kapı) ve **İl** (bölge, alan, yöre) sözcüklerinden oluşuyor.